

„...GIJ DIE DEZE TIJD ZULT OVERLEVEN, VERGEET NIET...”

Het Gedenkboek: beroep op het nageslacht van Tjitte Wouters

Als op dinsdag 2 oktober a.s. de burgemeester van Putten de eerste exemplaren van de herdruk van het Gedenkboek Putten in handen legt van Elske Marian, Joost, Tjeerd en Bart, de vier kleinkinderen van wijlen de heer Tj. Wouters, samensteller van het Gedenkboek, komt nog even het licht te vallen op een markante man, oud-Puttenaar Tjitte Wouters. Hij was een „import” van voor de oorlog. Slechts een handvol Puttenaren heeft hem in de loop der jaren goed leren kennen. Hij stond politiek gezien, juist aan de andere kant van de gemeenschap waarin hij zich vestigde, maar hij had één ding met zijn dorpsgenoten gemeen: hij was principieel — in een bepaald opzicht ook rechtzinnig. Niettemin, hij bleef voor de grote gemeenschap een zonderling — al was het alleen al door zijn uiterlijk: zwaar bebaard (tot de Duitsers hem die afhaalden), de ogen diep in de kassen onder twee immense borstels van wenkbrauwen. Ja, dat was 'm.

Op de Boschfluit, waar hij woonde en een eenvoudig pensionbedrijfje was begonnen, leefde hij betrekkelijk teruggetrokken — een met zijn ontelbare boeken en in goede nabuurschap met enkele burendoer. Hij was allesbehalve een massa-mens. Tjitte Wouters hield van de kleine gemeenschap — van mensen die hij belangrijk vond, niet om wat ze waren, maar van wie hij wist wie ze waren. Hij vroeg om karakter en dat typische typische eigene vond hij in de kleine buurt en in het hele dorp als gemeenschap, ondanks de mijlenbrede verschillen in levensbeschouwing.

DAG EN NACHT

Het gemeenschappelijke zal hem tenslotte, toen ook voor Putten in

1945 de bevrijding kwam, gedreven hebben een documentaire samen te stellen. Dat gedenkschrift heeft hem dag en nacht, drie jaar lang, bezig gehouden. Het werd een uniek boek, diep menselijk, omdat hij een aantal teruggekeerde mannen in hun eigen woorden de historie liet schrijven. Hij vond alleen de letterlijke tekst — ook al was die soms taalkundig niet gaaf — de eerlijke weergave van wat er gebeurd was.

In het Gedenkboek verschenen honderden foto's — van bijna elke omgekomen plaatsgenoot een portret. Het leek monnikenwerk, want hij begon aan een verzameling foto's in een tijd dat het hoogst ongebruikelijk was „op de foto” te gaan. Maar Wouters heeft ze bij elkaar gekregen — stuk voor stuk, soms na maandenlang speuren naar een foto in stapels negatieven bij fotografen in Putten en ver daarbuiten.

Hij deed zijn werk consciëntieus. Hij was aan een document bezig dat hem bezielde, maar waarvan hij nooit heeft kunnen vermoeden dat er 35 jaar later nog eens duizenden zouden worden nabesteld.

DAGELIJKS

In Blaricum, waar een van zijn twee zoons woont (de heer Wouters had ook twee dochters, van wie er een in de VS woont), vertelt Lodewijk Freerk, de 48-jarige leraar aan de technische school te Bussum, hoe hij terugkijkt op het werk van zijn vader. Lodewijk Freerk zag zijn vader er drie jaar lang dagelijks mee bezig. „Ik geloof”, zegt de zoon, „dat vooral het zinloze van de Duitse wraak op Putten mijn vader

sterk heeft aangesproken. Dat heeft hij willen vastleggen in het boek. Daarom heeft hij tenslotte uit een veelheid van titels de bijbelse tekst gekozen „Opdat het nageslacht het wete”. Daarom gaf hij, toen het boek klaar was, niet alleen zijn zonen en dochters een exemplaar, maar ook zijn kleinkinderen. Als hij nu nog geleefd had, zou het hem geweldig goed hebben gedaan te weten dat door een herdruk ook verlore nageslachten het zullen weten”.

● Lodewijk Freerk Wouters, een van de zonen van Wouters, met het eerste boek van de eerste druk.

Tjitte wouters — onderwijzer, hienhouder, jeugherbergvader, drukker en uitgever — was een idealist van de oude stempel. Hij leefde in een tijd dat veel schoolmeesters onder de druk van moeilijke tijden in het onderwijs, vaak iets anders moesten doen.

„Ik heb de indruk”, zegt zijn zoon, „dat hij het soms heel moeilijk heeft gehad. Juist omdat hij een idealist was en hij kritiek durfde hebben, ook in eigen kring: de socialistische en later een korte tijd de communistische”.

Maar hij volgde zijn eigen geweten. Het „gesundenes Volksempfinden” de volgzzaamheid van de massa was hem vreemd en hij bestreed in woord en geschrift het fascisme, dat vrijwel niemand nog onderkende, maar dat hij al ver voor de oorlog zag als een duivelse macht. Hij waarschuwde ervoor. Hij behoorde tot de kleine groep van mensen uit alle geloofsovertuigingen, die wisten wat fascisme betekende en die in de Spaanse burgeroorlog, waarbij Tjitte Wouters sterk betrokken was, de voorbode zag van wat er over heel Europa zou komen.

IDEALISTEN

Maar Wouters was, met vele idealisten in die tijd, een roepende in de woestijn. Zoals Marc Levie, de Joods correspondent van het Nieuw-Israëlitisch Weekblad in Berlijn in de dertiger jaren. Levie waarschuwde de Nederlandse Joden in felle artikelen voor het nationaal-socialisme: „Pak je koffers, want de vijand staat aan de grens.” Maar Levie's artikelen werden niet geplaatst of hooguit op de laatste pagina in een hoekje ...

Geen wonder, dat — toen de Duitsers eenmaal onze grens over waren — Tjitte Wouters in het concentratiekamp Vught belandde. Daar waren meer van die rechtlijnigen. Maar Wouters kwam terug en ging in Putten verder met zijn verzetswerk. De Boschfluitier werd een gastvrij onderdak voor vervolgd, onder wie veel Joodse kinderen. Verschillende Puttenaren, die in oktober '44 uit de kom van het dorp verdreven werden, toen de mannen werden gedeporteerd en er huizen in brand gingen, zullen zich de Boschfluitier nog goed herinneren. Waar de pap, die Abel van Wincoop — Wouters' goede buur — serveerde, goed smaakte, ondanks veel ellende.

De Friese onderwijzer, die zijn hele leven hart heeft gehad voor de minder begaafden en de verdrukten in de maatschappij, kon het onrecht over Putten heel moeilijk verkroppen. „Hij was realist genoeg”, zegt zijn zoon. „om te weten dat er in een oorlog doden vallen. De dood van verzetsstrijders trof hem altijd zwaar, maar hij realiseerde zich dat de strijd voor de vrijheid een grote prijs vraagt.”

Maar in de deportatie van de Puttenaren, zijn dorpsgenoten, trof hem het zinloze, het absoluut absurde. Voor hem was het de ware gedaante van het fascisme.

Toen de eerste jobstijdingen Putten bereikten — de massale sterfte — moet voor hem hebben vastgestaan, dat dit moest worden vastgelegd voor het nageslacht. Waarschijnlijk toen al kwam hem duidelijk voor de geest de tekst, geschreven in de gevangenis, van de door de Gestapo vermoorde Tjechische schrijver en verzetsstrijder Fucik: *Eén ding moet ik u vragen: gij die deze tijd zult overleven, vergeet niets! Eens zal de dag van heden tot het verleden behoren: dan zal men van een grote tijd spreken en van helden zonder naam. Ik zou graag willen dat men weet, dat er geen helden zonder naam bestonden. Dat het mensen waren met één naam, met een gezicht, met hun verlangen en hun hoop en dat daarom het leed van de laatsten onder hen, wier naam vergeten werd, niet zwaarder was dan het leed van de eersten, wier naam bewaard is gebleven.*

Wouters nam deze tekst op in het Gedenkboek. Ook een aantal bijbelse teksten, die hij haalde uit brieven van zonen en vaders aan hun moeders en vrouwen. Hij vond de Puttenaren en was met hen diep bewogen. Voor hem was ieder woord dat hij zelf aan het boek toevoegde, overbodig. Zijn mening deed op dat moment niet terza-

De familie van de in 1975 overleden samensteller (hij werd 84 jaar) gaf toestemming tot de herdruk en was dezer dagen zeer verheugd te horen dat „vaders werk” in een zo grote oplage opnieuw van de pers zou komen.

Het is een goede geste van het Puttense gemeentebestuur de eerste exemplaren van deze tweede druk aan te bieden aan vier kleinkinderen van Tjitte Wouters.

Vier van het nageslacht die het niet vergeten mogen.

Zo bedoelde Wouters dat!

● Van Wouters zelf was er alleen deze (onduidelijke) foto beschikbaar. Van zijn oude persoonsbewijs...

● De Boschfluitier, gastvrij onderdak voor vele vervolgd en de plaats waar het Gedenkboek van Putten tot stand kwam.

